

Õiguskantsler

Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 24.02.2020 nr

Meie 31.03.2020 nr 6-3/200510/2001744

Austatud hr Raivo Aeg

Õiguskantsleri poole pöördus vandeadvokaat palvega analüüsida, kas [kriminaalmenetluse seadustiku](#) (KrMS) § 419¹ lõike 5 alusel kehtestatud justiitsministri määrus „[Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord](#)“ (edaspidi määrus) on kooskõlas kriminaalmenetluse seadustiku ja [Eesti Vabariigi põhiseadusega](#) (PS). Määruse § 8 lg 2 p 9 sätestab, et kriminaalhooldusalusele, kellele on elektrooniline valve määratud vahistamise asemel, võimaldatakse aeg uurija või prokuröri juures käimiseks ja kohtuistungitel osalemiseks, kuid ei võimaldata aega kaitsja juures käimiseks.

Määruse nimetatud säte on vastuolus KrMS § 224¹ lõikega 1. Selle kohaselt tohib kriminaaltoimiku neid materjale, millest prokuratuur on keelanud koopiat teha, tutvustada kahtlustatavale või süüdistatavale ainult kinnipidamiskohas või kaitsja ametiruumis. Kehtiva määruse kohaselt ei oleks elektroonilise järelevalve all oleval kahtlustataval või süüdistataval võimalustki nende materjalidega tutvuda või siis sõltuks toimiku materjalidega tutvumine ametnike suvast. Seetõttu on määruse säte vastuolus ka kaitseõiguse tagamise põhimõttega (PS § 21) ja õigusselguse põhimõttega (PS § 13).

Põhiseaduse § 21 teine lause sätestab, et kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Põhiseaduse § 21 on reservatsioonita põhiõigus, mida võib piirata üksnes mõne muu põhiõiguse või põhiseadusest tuleneva väärtuse kaitseks.

[Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni](#) artikli 6 lõike 3 punkt b sätestab, et kuriteos süüdistataval on õigus saada piisavalt aega ja võimalusi enda kaitse ettevalmistamiseks. Sama lõike punkt c kohaselt on tal õigus kaitsta end ise või enda valitud kaitsja abil või saada tasuta õigusabi, kui õigusemõistmise huvid seda nõuavad ja süüdistataval pole piisavalt vahendeid õigusabi eest tasumiseks.

Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt toonitanud kaitseõiguse olulisust kriminaalmenetluses¹, märkides, et kuigi kaitseõigus ei ole küll absoluutne, on see õiglase menetluse alus. Igaühel, keda süüdistatakse kuriteos, peab olema võimalus end kaitsja abil efektiivselt kaitsta. Kohus on selgitanud, et konventsiooni artikli 6 punkti 3 alapunkt c ei täpsusta selle õiguse tagamise viisi, kuid tuleb silmas pida, et õigus ei tohi olla teoreetiline või illusoorne, vaid peab olema praktiline ja efektiivne.

¹ Vt nt 27. novembri 2008. aasta otsus nr [36391/02](#) Salduz vs. Türgi.

Kaitseõiguse põhimõte on suunatud eeskätt kriminaalmenetluse käigu eest vastutavatele ametiisikutele: uurijale, prokurörile ja kohtule. KrMS § 8 p 2 kohustabki riiki, st uurimisasutusi, prokuratuuri ja kohut tagama kahtlustatavale ja süüdistatavale reaalse võimaluse end kaitsta. Sisuliselt tähendab see, et kahtlustataval ja süüdistataval peab olema ka tegelikult võimalik kasutada oma menetluslikke õigusi (KrMS § 34 ja 35). Kaitsmisvõimaluse reaalseks tagamiseks on väga oluline, et kahtlustatav või süüdistatav teaks kahtlustuse või süüdistuse sisu.

Kaitsja peab kohtueelses menetluses osalema alates kriminaaltoimiku tutvustamisest KrMS § 223 lõikes 3 sätestatud korras (KrMS § 45 lg 3). Kui inimesel ei ole selleks ajaks kaitsjat, siis see määratakse talle. Kaitsjale antakse allkirja vastu kriminaaltoimiku koopia (KrMS § 224 lg 1). KrMS § 35 lõike 2 kohaselt on kahtlustataval ja süüdistataval õigus toimikuga tutvuda kaitsjale antud toimiku koopia vahendusel. Kaitsja tutvustab kahtlustatavale või süüdistatavale neid materjale siis, kui kahtlustatav või süüdistatav seda soovib. Prokuratuur otsustab, kas ja millises ulatuses on kaitsjal lubatud teha toimikust või esitatud materjalidest lisakoopeid (KrMS § 224 lg 10). Materjale, millest prokuratuur on keelanud koopiat teha, tohib kaitsja tutvustada ainult oma ametiruumides või kinnipidamiskohas (KrMS § 224¹ lg 1). Seega on määruse § 8 lg 2 p 9 vastuolus kriminaalmenetluse seadustikuga.

Põhiseaduse §-st 13 tuleneb õigusselguse põhimõte, mis kokkuvõtvalt tähendab, et põhiõigust riivav seadus peab olema piisavalt määratletud. Ebapiisav regulatsioon võib põhjustada riigivõimu omavoli. Seega teen ettepaneku täpsustada määruse §-i 8 selliselt, et kriminaalhooldusalusele, kellele on vahistamise asemel määratud elektrooniline valve, antakse vajaduse korral aeg ka kaitsja juures käimiseks.

Siiski tuleks ka edaspidi kriminaalhoolduse ajakava koostamisel lähtuda samadest põhimõtetest: kaasata prokuratuur ja järgida kohtuniku soovitusi. Prokurör oskab hinnata, kui mahukas on toimik ja kui kaua võib sellega tutvumine aega võtta. Kaitseõiguse teostamise sildi all ei pea kriminaalhooldusalusele võimaldama igapäevaseid visiite advokaadibüroosse, vaid need käigud peavad olema uuritava kuriteo asjaoludest tulenevalt põhjendatud ja vajalikud. Samas tuleb proovida vältida võimalike kuritarvitamiste ohtu (nt kui on alust eeldada, et advokaadibüroosse minnes või sealt tulles soovitakse kohtuda hoopis teiste inimestega). Endiselt saaks vajaduse korral kasutada kaitsjaga nõu pidamiseks ka alternatiivseid viise. Suhelda saab nii telefonitsi kui ka e-posti teel ning vajaduse korral saab kaitsja minna ka inimese juurde koju, nagu ta oleks muidu (kui isik viibiks vahi all) läinud kinnipidamisasutusse. Vaidluste tekkimisel on võimalik pöörduda kaebusega kohtusse – lõppastmes peab põhiõiguste kaitse ja menetluse õigluse tagama kohus.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise